

Turinys

Lietuvos menininkų panorama Agnė Narušytė ir Aira Niauronytė	9
Moteris, kuri (ne)egzistuoja Audronė Žukauskaitė	15
Pirma dalis	
Lietuvos menininkės XX a. pirmoje pusėje Ieva Burbaitė	27
1. Mariana Veriovkina Ieva Burbaitė	33
2. Paulina Mongirdaitė Agnė Narušytė	38
3. Sofija Romerienė Ieva Burbaitė	43
4. Olga Schwede-Dubeneckienė-Kalpokienė Ieva Burbaitė	48
5. Barbora Didžiokienė Ieva Burbaitė	53
6. Elena Každalevičiūtė Ieva Burbaitė	58
7. Rachelė (Roza) Suckever Agnė Narušytė	62
8. Konstancija Petrikaitė-Tulienė Ieva Burbaitė	66
9. Veronika Šleivyte Ieva Burbaitė	71
10. Černė Percikovičiūtė Ieva Burbaitė	76
11. Marcė Katiliūtė Ieva Burbaitė	81
12. Domicelė Tarabildaitė-Tarabildienė Ieva Burbaitė	86
13. Marija Račkauskaitė-Cvirkienė Ieva Burbaitė	92
14. Sofija Urbonavičiūtė-Subačiuvienė Ieva Burbaitė	97
Antra dalis	
Menininkės okupuotoje Lietuvoje ir išėivijoje Agnė Narušytė	105
15. Monika Bičiūnienė Ieva Burbaitė	117
16. Juzefa (Juta) Čeičytė Agnė Narušytė	121
17. Elena Urbaitytė-Urbaitis Ieva Burbaitė	126

18. Aleksandra Kašuba	132
Agnė Narušytė	
19. Sofija Veiverytė	138
Ieva Burbaitė	
20. Galina Petrova-Džiaukštienė	143
Laima Kreivytė	
21. Birutė Žilytė	148
Agnė Narušytė	
22. Marija Teresė Rožanskaitė	155
Laima Kreivytė	
23. Kazimiera (Kazė) Zimblytė	160
Ieva Burbaitė	
24. Rūta Katiliūtė	165
Agnė Narušytė	
25. Aleksandra Jacovskytė	170
Agnė Narušytė	
26. Jūratė Stauskaitė	175
Agnė Narušytė	
27. Dalia Kasčiūnaitė	180
Agnė Narušytė	
28. Milda Drazdauskaitė	185
Agnė Narušytė	
29. Violeta Bubelytė	189
Agnė Narušytė	
Trečia dalis	
Menininkės nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje	197
Agnė Narušytė	
30. Laima Oržekauskienė-Ore	211
Agnė Narušytė	
31. Eglė Ganda Bogdaniėnė	216
Laima Kreivytė	
32. Laisvydė Šalčiūtė	222
Laima Kreivytė	
33. Karla Gruodis	228
Karolina Rimkutė ir Aira Niauronytė	
34. Paulina Pukytė	234
Laima Kreivytė	
35. Eglė Ridikaitė	240
Agnė Narušytė	
36. Eglė Vertelkaitė	245
Agnė Narušytė	
37. Eglė Rakauskaitė	250
Laima Kreivytė ir Agnė Narušytė	
38. Aistė Kísaruskaitė	255
Agnė Narušytė	
39. Patricija Jurkšaitytė	260
Laima Kreivytė ir Agnė Narušytė	
40. Birutė Zokaitytė	265
Agnė Narušytė	
41. Aurelija Maknytė	270
Agnė Narušytė	
42. Eglė Kuckaitė	275
Karolina Rimkutė	

43. Vilma Fiokla Kiurė	280
<small>Karolina Rimkutė</small>	
44. Jurga Barilaitė	285
<small>Laima Kreivytė</small>	
45. Laura Garbštienė	290
<small>Karolina Rimkutė ir Aira Niauronytė</small>	
46. Agnė Jonkutė	295
<small>Agnė Narušytė</small>	
47. Kristina Inčiūraitė	300
<small>Audronė Žukauskaitė</small>	
48. Severija Inčiarauskaitė-Kriaunevičienė	305
<small>Agnė Narušytė</small>	
49. Eglė Budvytytė	310
<small>Agnė Narušytė</small>	
50. Akvilė Anglickaitė	315
<small>Agnė Narušytė</small>	
51. Gabrielė Gervickaitė	321
<small>Karolina Rimkutė</small>	
52. Alina Melnikova	326
<small>Aira Niauronytė</small>	
53. Indrė Šerpytytė	331
<small>Agnė Narušytė</small>	
54. Lina Lapelytė	336
<small>Aira Niauronytė</small>	
55. Rūta Spelskytė	343
<small>Agnė Narušytė</small>	
56. Emilija Škarnulytė	349
<small>Audronė Žukauskaitė</small>	
57. Anastasia Sosunova	353
<small>Agnė Narušytė</small>	
58. Cooltūristės ir Laima Kreivytė	358
<small>Agnė Narušytė</small>	
59. Rugilė Barzdžiukaitė, Vaiva Grainytė, Lina Lapelytė	365
<small>Audronė Žukauskaitė</small>	
Išnašos	371
Žodynėlis	399
Bibliografija	405
Padėkos	423
Asociacijos LATGA atstovaujamos menininkės	424
Illustracijų šaltiniai	425
Rodyklė	427
Knygos autorės	438

Lietuvos menininkų panorama

Agnė Narušytė ir Aira Niauronytė

Dailės istorija tradiciškai iškelia menininkus, o menininkes nustumia į pakraštį kaip nelabai svarbias, kartojančias, nesančias. XX a. 8-ajame dešimtmetyje Vakarų kultūroje prasidėjusi feministinės dailėtyros banga paskatino ieškoti užmirštų menininkų, rašyti jų istoriją. Tačiau Lietuvoje apie moterų teises ir nelygybę įtvirtinančias meno studijų, kūrybos finansavimo, viešinimo ir įvertinimo struktūras pradėta kalbėti tik atkūrus nepriklausomybę. Dar ilgai prestižinėse parodų salėse dominavo vyrų ekspozicijos, kultūros lėšos buvo skirstomos taip, kad menininkai galėdavo pristatyti kūrybą storuose „paminkliniuose“ albumuose, o menininkės geriausiu atveju – tik plonyčiuose. Lietuvos nacionalinių muziejų kolekcijose ir nuolatinėse ekspozicijose dominavo menininkų darbai, dailėtyrininkų rašomose studijose – vyrų pavardės. Reikšmingomis premijomis buvo gerokai dažniau apdovanojami menininkai nei menininkės, jos rečiau atstovavo Lietuvai tarptautinėse parodose. Ši neteisybė badė akis, apie ją rašė menotyrininkės, menininkės vis atviriau savo kūriniais apmąstė moterų padėtį, kūniškumą, takias tapatybes. Ilgainiui diskusijos virto protesto akcijomis ir emancipacijos judėjimu, į kurį įsitraukė vis naujos moterų kartos. Prireikė

trijų dešimtmečių, kad išklibėtų patriarchaliniai meno sistemos pamatai.

XXI a. 2-ajame dešimtmetyje situacija ėmė pastebimai keistis. Menininkų parodų daugėja, jos rengia ambicingus tarptautinius projektus, nuolat pelno geriausio menininko titulą „ArtVilnius“ meno mugėje, apdovanojamos Nacionaline kultūros ir meno premija. Taip pat vis dažniau girdime apie tarptautinę menininkų sėkmę: 2010 m. tarptautiniame Oberhauzeno trumpametražių filmų festivalyje specialiu žiuri paminėjimu ir FIPRESCI prizu apdovanota Laura Garbštienė (gim. 1973). 2011 m. Indrė Šerpytytė (gim. 1983) laimėjo Atradimų prizą festivalyje „Arlio fotografijos susitikimai“. 2019 m. Emilija Škarnulytė (gim. 1987) Kyjive pelnė „Ateities kartos meno prizą“ (*Future Generation Art Prize*). 2021 m. Laisvydė Šalčiūtė (gim. 1964) užėmė trečią vietą Liuksemburgo meno premijos konkurse. Plačiausiai nuskambėjo Rugilės Barzdžiukaitės (gim. 1983), Vaiivos Grainytės (gim. 1984) ir Linos Lapelytės (gim. 1984) pelnytas „Aukšinis liūtas“ 2019 m. Venecijos bienalėje – Lietuvai itin brangus apdovanojimas pačiame reikšmingiausiame tarptautiniame meno forume. Tai tik ryškiausi faktai, Lietuvoje matome itin daug įdomių

menininkių. Jau metas peržiūrėti mūsų dailės istorijos kanoną.

Todėl nutarėme išleisti ryškiausias Lietuvos vizualiųjų menų kūrėjas pristatančią knygą. Pakvietėme menotyrininkes Laimą Kreivytę ir Ievą Burbaite, taip pat – filosofę Audronę Žukauskaitę kartu atrinkti apie pusšimtį menininkių. Vėliau prisijungė menotyrininkė Karolina Rimkutė. Sutarėme aprašyti kiekvieną menininkę, kad būtų perteikti jų mąstymo bruožai, aptarti keli svarbiausi kūriniai, apžvelgtas jų kūrybą veikiantis socialinis ir politinis kontekstas. Vakarų dailėtyrininkai šį darbą jau atliko prieš keletą dešimtmečių. Šios knygos tikslas – užpildyti spragą ir viename leidinyje pateikti savotišką aukso fondą, kurio negalėtų apeiti ir pasaulio dailėtyrininkai.

Knygos apie menininkes

Pastaruoju metu menininkės sulaukia dėmesio visame pasaulyje. Tokiems leidiniams pradžia davė Whitney Chadwick knyga „Moterys, menas ir visuomenė“, pirmą kartą publikuota 1990 m., bei leidyklos „Taschen“ rinktinė „Menininkės XX ir XXI amžiuose“ (2001)¹. O štai vien 2017 m. išleistos net trys reikšmingos knygos apie moterų menininkių kūrybą: Laurence Madeline „Menininkės Paryžiuje, 1850–1900“, Mary Gabriel „Devintosios gatvės moterys: Lee Krasner, Elaine de Kooning, Grace Hartigan, Joan Mitchell ir Helen Frankenthaler. Penkios tapytojos ir judėjimas, pakaitęs modernųjį meną“, Cecilio Fajardo-Hill ir Andreos Giuntos knyga „Radikalios moterys. Lotynų Amerikos menas, 1960–1985“². Iš vėliau pasirodžiusių leidinių paminėtinas Flavio Frigeri trumpų biografijų rinkinys „Menininkės“ (Kitos knygos, 2019), Paris Spies-Gans parengtas albumas „Revoliucija

drobėje: Menininkių iškilimas Britanijoje ir Prancūzijoje, 1760–1830“ ir naujausias – Luce Lebart ir Marie Robert enciklopedinio formato leidinys „Pasaulio fotografijų istorija“³. Taip pat jau išleisti Estijos, Suomijos ir Latvijos menininkes pristatantys parodų katalogai: „Kuriant save: emancipuota moteris Estijos ir Suomijos mene“ bei „Sidabro merginos, retušuota fotografijos istorija“⁴.

Ir Lietuvoje ši knyga nėra pirmoji, skirta vien menininkėms. 2018 m. pasirodė du menininkių kūrybą pristatantys leidiniai. Viliaus Kavaliausko ir Ritos Kavaliauskienės įkurtas, vieną didžiausių privačių meno kolekcijų Lietuvoje sukaupęs fondas „Lewben Art Foundation“ pristatė dvikalbį Lietuvos ir užsienio menininkių meno albumą „Kiekgi galima laukti“ (sud. menotyrininkė Monika Krišk-topaitytė)⁵. Leidinyje pristatyti 142 kūriniai ir jų autorės – visos 47-ios fondo kolekcijoje esančios Lietuvos ir užsienio menininkės. Publikuojami ir 42 jų kūrinius interpretuojantys meno kritikų tekstai.

Tais pačiais 2018 m. anglų ir italų kalbomis išleistas kuratorės bei menininkės Laimos Kreivytės kartu su italų menotyrininke Benedetta Carpi de Resmini kuruotos parodos „M/A\G/M\A. Kūnas ir žodžiai Italijos ir Lietuvos moterų mene nuo 1965 m. iki šių dienų“ katalogas. Jame pristatomos XX a. 7-ojo ir 8-ojo dešimtmečių Italijoje feministines idėjas savo kūryboje reiškusios menininkės ir nuo nepriklausomybės pradžios panašius klausimus, bet jau naujomis šiuolaikinio meno išraiškos priemonėmis keliančios Lietuvos menininkės.⁶ Italijos ir Lietuvos menotyrininkių tekstuose analizuojamos teorinės šių judėjimų prielaidos, analizuojami parodoje eksponuoti kūriniai, apčiuopiamos jų sąsajos.

2021 m. pasirodė dailėtyrininkės Ramutės Rachlevičiūtės parengtas (procesas užtruko 7 metus!) didžiulės apimties dvitomis „142 atvertys. Lietuvos menininkų autobiografijos“⁷. Jį sudaro menininkų atsakymai į klausimus, pasirinktus iš pateiktų 39 klausimų sąrašo. Dvitomyje pačios menininkės kalba apie save, tai itin vertinga medžiaga tyrėjams. Leidinys iliustruotas menininkų portretais.

Mūsų knyga „Lietuvos menininkės“ nauja tuo, kad joje neapsiribojama nei meno kolekcijomis, nei temomis, nei laikotarpiais, bet pristatomos nuo XX a. pradžios kūrusių ir iki šiol kuriančių menininkų biografijos, apmąstant ir kintančią moters kūrėjos situaciją skirtingose sociopolitinėse sistemose. Mūsų tikslas supažindinti skaitytoją su iškilomis, unikaliomis, drąsiomis, tarptautinės sėkmės sulaukusiomis, tačiau dažnai ignoruojamomis menininkėmis. Taigi ši knyga dalyvauja aktyvioje šiandienėje diskusijoje apie menininkes ir jų kūrinius.

Kokias menininkes sutiksime knygoje?

Rengiant šią knygą buvo siekta pristatyti skirtingų istorinių laikotarpių kūrėjas. Kai kurios jų gimė dar XIX a. pabaigoje ir kūrė carinės Rusijos okupuotoje Lietuvoje. Kitos buvo aktyvios nepriklausomos tarpukario Lietuvos meninio gyvenimo dalyvės, susibūrusios į Lietuvos moterų menininkų draugiją, kartu rengusios parodas. Sovietmečiu iškilusios menininkės turėjo grumtis su cenzūra, niekinančiu požiūriu į moterį kūrėją ir vien ant moters pečių užversta buitimi. Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvoje kuriančioms menininkėms ideologinių kliūčių nebeliko, bet išryškėjo kitos, susijusios su patriarchalinės pasaulėžiūros liekanomis. Šio leidinio

veikėjos – grafikės, tapytojos, skulptorės, fotografės, videofilmų, instaliacijų, performansų autorės. Daug knygoje aprašomų menininkų neapsiriboja viena medija, bet jos visos dirba vizualiųjų menų srityje.

Į knygą atrinktos skirtingas meno sampratas puoselėjančios menininkės-mąstytojos. Tai iš įvairių socialinių sluoksnių kilusios, ne vien lietuvių tautybės menininkės, bet ir lenkės, rusės, žydės – visos jos Lietuvoje gyveno ir dirbo, nors ir ne visos čia gimė. Mat siekiame atskleisti kuo platesnę Lietuvos kūrėjų panoramą, parodyti, kiek daug skirtingų asmenybių turime. Nors rašoma apie mūsų šalį, atsispindi ir platesni XX a. pradžios, tarpukario, sovietmečio ir šių dienų kontekstai, nes ir anksčiau, ir dabar kūrėjos yra ir pasaulio meno vyksmo dalyvės. Kai kurios iš knygų veikėjų – pribloškiančios vizionierės pirmėivės, tarkim, pasaulinio garso ekspresionistė Mariana Veriovkina (1860–1938), pirma Lietuvoje fotografavusi moteris Paulina Mongirdaitė (apie 1865–1924), futuristines architektūros vizijas Niujorke kūrusi Aleksandra Kašuba (1923–2019) ir kitos.

Kai kurios į knygą įtrauktos menininkės padarė įtaką ne vien savo menu, bet ir gyvenimu, veikla, poelgiais, novatorišku mąstymu. Karla Gruodis (gim. 1965) iš Kanados grįžo į Lietuvą per nepriklausomybės kovų įkarštį, paveikė Lietuvos videomeno sklaidą, buvo reikšminga švietėja, padėjusi čia ateiti feminizmo idėjoms. Jūratė Stauskaitė (gim. 1947) įkūrė pirmąją privačią meno mokyklą Vilniuje ir nepriklausomybės priešaušryje kalbėjo apie dabar visiems akivaizdžią kūrybingumo svarbą. Eglė Ganda Bogdaniene (gim. 1962) ir Laima Oržekauskienė-Ore (gim. 1959) atrišo tekstilę nuo taikomojo meno inkaro.

Eglė Vertelkaitė (gim. 1967) jau daugelį metų kviečia menininkus kurti Vilniaus Literatų gatvės sieną.

Iš pradžių planuota į knygą atrinkti 50 menininkių. Dirbant paaiškėjo, kad tokio skaičiaus nepakanka, tad jų padaugėjo iki 60. Galiausiai liko 59 – skulptorė Ksenija Jaroševaitė, nepritarlama skirstymui pagal lytį, atsisakė būti įtraukta į leidinį. Tekstai sudėti iš eilės pagal menininkių gimimo datas, tik Moniką Bičiūnienę perkėlėme į viduriniąją dalį, nes ji pradėjo kurti būdama brandaus amžiaus, taigi nebuvo XX a. pradžios Lietuvos meno lauko dalyvė. Pasakojimai apie menininkes prasideda nuo M. Veriovkinos.

59 tekstai apie menininkes

Lengvu stiliumi, neakademine kalba buvo siekiama perteikti ryškiausias menininkių biografijos štrichus, meno kontekste apžvelgti svarbiausius jų kūrybos ypatumus. Autorės galvojo apie meno lauke nedirbantį, bet smalsų skaitytoją, kuris nežinos daugelio iš čia aprašomų menininkių arba tik bus girdėjęs dalies jų pavardes. Atrodė svarbu, kad, perskaičius trumpą tekstą apie menininkę, būtų galima perprasti jos mąstymo būdą ir kūrybos prieigas, pajusti ryšius tarp asmenybės bruožų ir pasirinkimų, gyvenimo aplinkybių ir kūrybos. Kiekvienas tekstas turi informacinius blokelius apie menininkių studijas, kur saugomi įsigyti jų kūriniai, pateikiama ir po keletą papildomų tekste netilpusių faktų. Kiekvieną menininkę reprezentuoja portretas ir atrinktų dviejų kūrinių atvaizdai.

Tekstus rašė 6 autorės, jie skirtingi – ir nebuvo tikslo viską mechaniškai suvienodinti, amputuoti gyvas jų dalis. Kai kur daugiau informacijos teko blokeliams teksto pabaigoje, kai kur daugiau sutilpo tekste. Vieni tekstai apie

menininkes – nuosaikaus stiliaus, kurį galima lyginti su aprangos kodu *smart casual*, kiti laisvesni, priartėja prie meninio rašymo (angl. *art writing*). Yra ir pankišku, kiek pasišiaušusių tekstų. Keli jų ilgesni, nes nesinorėjo visų sukišti į tą pačią Prokrusto lovą.

Nesinorėjo knygos ir ideologizuoti, be atodairiškai akcentuojant menininkių kovas su vyrais dėl pripažinimo – toks požiūris dabar pernelyg madingas. Taigi menininkės čia – nei aplinkybių aukos, nei atsietos nuo socialinio bei politinio konteksto. Nors pasirinkome neapibūdinti menininkių per šeiminius santykius (kitaip nei įprasta praktika), vis dėlto neignoravome vaikų ir partnerių – dėl pastarųjų kai kurios, pavyzdžiui, Barbora Didžiokienė (1896–1976) ir Sofija Urbonavičiūtė-Subačiuvienė (1915–1980), turėjo nemažai bėdos. Kitoms pavyko sukurti gražias visą gyvenimą trukusias kūrybines sąjungas su menininkais – tai Birutė Žilytė (gim. 1930) ir Algirdas Steponavičius (1927–1996), Galina Petrova-Džiaukštienė (gim. 1927) ir Silvestras Džiaukštas (1928–2022), Marija Teresė Rožanskaitė (1933–2007) ir Igoris Piekuras (1935–2006), L. Šalčiūtė ir Kęstutis Grigaliūnas (gim. 1957). Dar kitų kūryboje labai svarbi tema – motinystė, ne tokia ideali kaip ją vaizduoja tradicinės ikonos, tad vaikai minimi kalbant apie tokias menininkes kaip Jurga Barilaitė (gim. 1972) ir Lina Lapelytė, nors tai nereiškia, kad jų neturi kitos.

Tekstų autorės kreipė dėmesį į socialines sąlygas. Kai kurios menininkės (pvz., Sofija Veiverytė, 1926–2009), norėdamos būti priimtoms į dailininkų sąjungą, gauti dažų, rengti parodas, tapė sovietinei ideologijai palankius darbus. Sovietinė infrastruktūra menininkams buvo paranki, tik aikštinga ir reikalaujanti

atidirbti.⁸ Nepriklausomoje Lietuvoje ji iširo, kiekvienai menininkei teko atrasti savų išgyvenimo būdų ir susikurti sąlygas kūrybai, bet turint visišką kūrybos laisvę. Taigi kuriantis naujoms ir ardantis senoms politinėms sistemoms, menininkų padėtis kito, ir tekstų autorės, nieko neneigdamos ar negražindamos, siekė parodyti, kaip menininkės gyveno įvairiomis sąlygomis.

Apie skirtingų laikotarpių menininkes skirtingai ir rašoma. Tarkim, tekstuose apie tarpukarį – daugiau istorinio konteksto, nes laikas jau nutolęs. Moterims tuo metu nebuvo galima tapyti nuogų modelių, dažnai net nebuvo leidžiama mokytis aukštosiose meno mokyklose. Rašant apie šiuolaikines menininkes daugiau kalbama apie jų darbus ir kiek mažiau apie – kontekstą. Skaitant knyga nuosekliai, matyti, kaip keičiasi meno formos. Dabar meninė kūryba gali tapti panaši į tyrimų laboratoriją ar į diskusijų apie šiuolaikinio pasaulio problemas aikštelę – meno formų yra labai įvairių, nepriklausomai nuo to, kurią specialybę menininkės studijavo.

Pavyzdžiui, grafikė Rūta Spelskytė (gim. 1985) lipa į gaisrininkų bokšteliu, žymi žemėlapyje jų vietas ir bando suprasti keistą komunikacijos sistemą. Ji nuolat ką nors tyrinėja, o tai, ką atskleidžia tyrimai, paverčia meno kūriniais. Videodarbu kūrėja Emilija Škarnulytė (gim. 1987) atvyksta į apleistą povandeninę NATO bazę. Specialiai išmokusi plaukti su vienu dideliu plaukmeniu, ji tampa undine, tarsi iš ateities žvelgiančia į žmonijos paliktą pasaulį. Skaitant trečią knygos dalį galima perprasti kitokią nei anksčiau šiuolaikinių menininkų gyvenimo būdą: tai kelionės, dalyvavimas įvairių šalių rezidencijose pristatant savo kūrybą arba kaip tik ramus gyvenimas vienkiemyje. Kartais

labai skirtingas menininkų gyvenimo būdas persidengia, pavyzdžiui, išsikrausčiusi į sodybą prie Marcinkonių L. Garbštienė įkūrė meno galeriją ir tarptautinę rezidenciją. Žinoma, šiais laikais menininkės gyvena ir dar kitaip – ne visi įmanomi variantai telpa ne tik šioje įžangoje, bet ir visoje knygoje.

Leidinyje rasite ir naujų, niekur neskelbtų faktų. I. Burbaitė archyvuose rado iki šiol nežinotų tarpukario menininkų gyvenimo niuansų. A. Narušytė, rašydama antrosios ir trečiosios dalies įvadus, tyrinėjo Vilniaus dailės akademijos archyvus ir pervertė daugybę sovietmečiu ir nepriklausomybės pradžioje išėjusių kultūros laikraščių. Monumentalistė tapytoja G. Petrova-Džiaukštienė leido paminėti keletą dar neviešintų faktų iš savo biografijos. Tekstai parašyti specialiai šiai knygai, nors kartais autorės panaudojo kitomis progomis rašytų savo tekstų fragmentų.

Knygos struktūra

Knyga pradeda filosofės A. Žukauskaitės įvadu, analizuojančiu feministinės minties raidą, įvardijančiu svarbiausias šiai paradigmą įtaką dariusias autorės. Nors ir nesiekta ideologiškai angažuotis, vis dėlto knyga vien apie Lietuvos menininkes yra ir pareiškimas, kad, tvyrant genijaus kultui, moteris mene ilgai užgoždavo vyrai menininkai. Moterys dažniau būdavo suvokiamos kaip menininkų mūzos ir įkvėpėjos, o ne kaip kūrėjos. Skaitydami I. Burbaitės tekstą pamatysite: net pati M. Veriovkina manė, jog vyrai iš prigimties talentingesni už moteris. Deja, toks požiūris pernelyg ilgai užsiliko kultūrinėje sąmonėje. Apie daugelį knygoje aprašomų kūrėjų skaitytojas ne meno profesionalas greičiausiai nieko nežinos. Bet turės progą sužinoti.

Tekstai apie menininkes suskirstyti į tris dalis, apimančias tris pagrindinius istorijos tarpsnius: XX a. pirmąją pusę, sovietmetį ir laiką nuo nepriklausomybės atgavimo iki šių dienų. Kiekviena šių dalių pradama meno tyrininkės įvadu, apibūdinančiu menininkių veiklą bei reikšmę laikotarpio meno kontekste. Knygos pabaigoje pateikiamas meno terminų žodynelis. Nes juk smagu žinoti, kas yra monotipija, lesiravimas ar ambientinės patirties architektūra.

Paskutinėje knygos dalyje menininkių yra gerokai daugiau (28) nei kitose dviejose – apie XX a. pirmąją pusę (14) ir sovietmetį (15). Pirma, dabar moterys gali laisvai studijuoti meną ir kurti be apribojimų, be išankstinių nuostatų jų atžvilgiu. Antra, dabar kūrybinės galimybės daug platesnės, meno formos įvairesnės, taigi norėjosi aprėpti daugiau. Trečia, šios menininkės kuria šiais laikais, brėždamos tolimesnes trajektorijas, numatydamos tendencijas. Įdomu perprasti gyvą ir įvairialypį šiuolaikinio meno vyksmą, atkreipiant dėmesį į dar tik savo kūrybinę biografiją pradedančias menininkes, tokias kaip Anastasia Sosunova (gim. 1993) ar Gabrielė Gervickaitė (gim. 1982).

Dviejose paskutinėse, 58 ir 59, pozicijose – kolektyvinės iniciatyvos, kuriose veikia drauge dirbančios menininkės. Cooltūristės padarė ir toliau daro įtaką Lietuvos kultūros laukui – dėl šių aktyvisčių su bendramintėmis surengtų akcijų dabar įprasta minėti ne tik Vasario 16-ąją, bet ir Vasario 17-ąją – Nacionalinę emancipacijos dieną, primenančią apie 1918 m. įvykusią protesto demonstraciją, reikalaujančią įtraukti moteris į Lietuvos Tarybą. Cooltūristėms aštriai atkreipus dėmesį, kiek mažai moterų gauna Nacionalinę kultūros ir meno premiją, proporcija ėmė keistis moterų

naudai. Žinoma, knyga nebūtų apsiėjusi be R. Barzdžiukaitės, V. Grainytės ir L. Lapelytės bendrų kūrinių „Geros dienos!“ (2011) ir „Saulė ir jūra“ (2019) aptarimo, nes šie darbai diskutuoja apie šiuolaikines problemas pasauliui suprantama kalba. Intensyviai vizualiųjų menų lauke veikianti L. Lapelytė knygoje aptariama ir atskirai.

Pabaigoje daugtaškis

Leidinio apimtis ribota, todėl liko neaparta daug talentingų kūrėjų, bet Lietuvos menininkių istorija tik neseniai pradėta rašyti. Ir ją reikia rašyti toliau, jei ne šios knygos autorėms, tai kitoms ir kitiems. Knyga nepretenduoja tapti visa apimančiu žinynu. Tai bandymas parodyti labai skirtingų Lietuvos menininkių panoramą, aprėpiant šimtmetį. Siekdamos ją apžvelgti stengėmės patikrinti visus faktus, daug ko klausėme ir menininkių. Jei vis dėlto būtų likę netikslumų, leidyklai kartojant knygos tiražą pasižadame juos pataisyti. Ir galvojame apie tęsinį.